

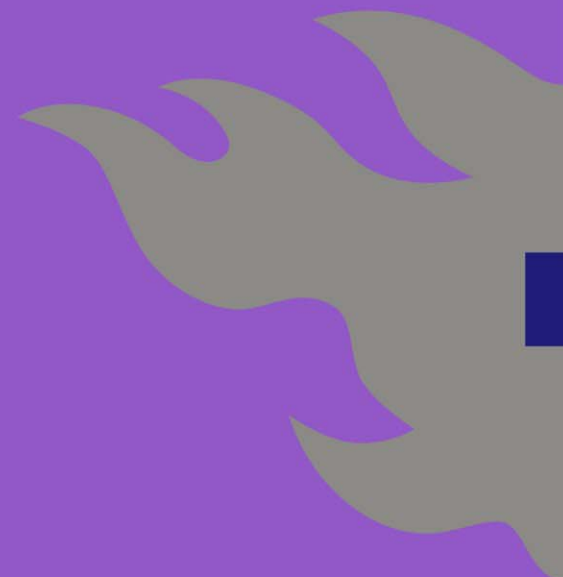

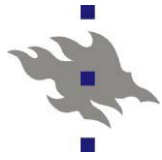
HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Jälkisosialistinen uskonto sociologisen tarkastelun kohteena

Maija Turunen
Akatemiaklubi 23.11.2009

Teologinen tiedekunta

Esitelmän sisältö

- Johdanto
 - Mitä on uskontososiologia?
 - Miksi tutkia uskontoa Venäjällä?

- Tutkimuksen toteutus

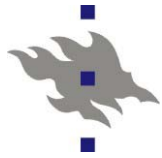
- Tuloksia: mitä eri metodeilla saavutettu?
 - Yksilön uskonnollisuus
 - Uskonnolliset yhteisöt
 - Uskonnon rooli yhteiskunnassa

Uskontososiologia

- tutkii uskontoa erityisesti yhteiskunnallisena ilmiönä ja yksilön uskonnollisuutta yhteiskunnallisessa kontekstissa
- uskonto nähdään sosiaalisena järjestelmänä
- tutkii uskonnon ja ihmisyyhteisön/yhteiskunnan muiden osa-alueiden keskinäisiä suhteita ja funktionaalista vuorovaikutusta

- Miksi tutkia Venäjän uskonnollisuutta sosiologisesti?
 - Mitä seuraa 70 vuoden ”pakkoateismista”?
 - Vrt. Venäjä vs. muu itäinen Eurooppa

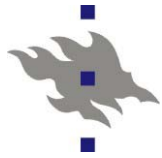

Uskonnon katkennut traditio neuvostoaikana

Neuvostoliiton tavoite oli ”vapauttaa ihmiset uskonnosta ja korvata uskonnollinen maailmankatsomus tieteellis-materialistisella maailmankatsomuksella”

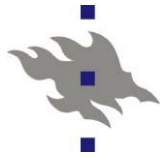
Tavoitteeseen pyrittiin eri tavoin:

- Neuvostoliiton alkuvaihe: kun uskonnon materiaalista pohjaa horjutetaan, se häviää itsestään
- 1930-luku: uskovaisten ja kulttirakennusten tuhoaminen
- II maailmansodasta alkaen hetkittäiset uskonnollisen tilanteen vapautumiset ja niitä seuranneet anti-uskonnolliset kampanjat

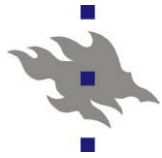
Uskontopolitiikan täyskäännös perestroikan aallonharjalla

- Käännekohta 1988 Venäjän ortodoksisen kirkon *Millenium*
- Laki koskien uskonnon- ja omantunnonvapautta vuonna 1990
 - Uskonnonvapaus kansalaisten luovuttamaton oikeus; kaikille uskonnoille yhtäläinen asema; ateismi menettää kaiken tukensa
- Yhteiskunnan uskontopolitiikan käännös oli nopea ja radikaali
- ”totalitaaristen lahkojen” ja ”destruktiivisten kulttien” pelko (ortodoksinen kirkko)
- Lain vastustaminen liian demokraattisena
 - Paikalliset uskontolait: ero perinteisten ja ei-perinteisten uskontojen välillä
 - Uusi federatiivinen uskontolaki 1997: ero uskonnollisen organisaation ja uskonnollisen ryhmän välillä

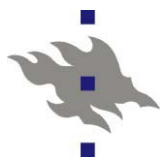
Uusi uskonnollinen näyttämö

- Uskonnollinen infrastruktuuri: kirkot, luostarit, moskeijat, temppelit, huonossa kunnossa
- Taloudellisesti köyhiä uskonnollisia yhdyskuntia, vain vähän koulutettua henkilöstöä
- Uskonnon sosiaalisen ja kulttuurisen kokemuksen puute
- Uskonnollisen tarjonnan ja lähetystyön invaasio
- Uskonnollisten yhteisöjen räjähdysmäinen kasvu (vuonna 1992: 4846 uskonnollista organisaatiota, vuonna 2007: 22 514)

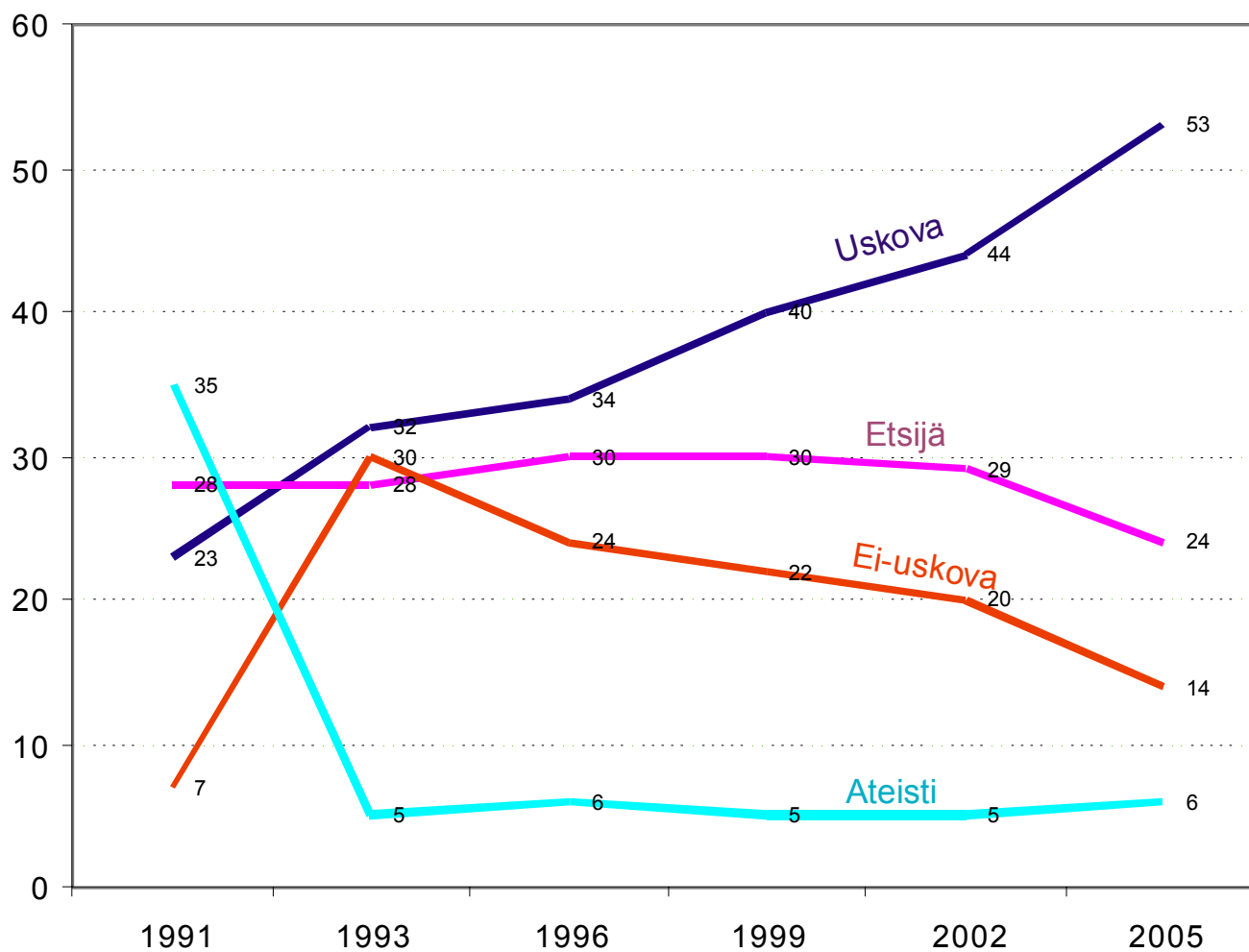

Tutkimusmetodit

- Venäjän uskonnollisuutta ja arvoja on tutkittu vuodesta 1991 lähtien kyselytutkimuksin (N=1600--2500)
- Laadullinen menetelmä: hermeneuttinen tutkimusote; samaistuminen, ymmärtäminen; mitä merkityksiä aktualisoituu, kun puhutaan uskonnosta; miten sosiokulttuurinen ympäristö vaikuttaa käsityksiin uskonnosta?
- Aineisto: kyselyt, haastattelut, havainnointi, kirkkojen tuottamat tekstit
- Sisällönanalyysi; apuna kirjallisuuden tutkimuksen menetelmiä: kuka puhuu, millä legitimoidaan?

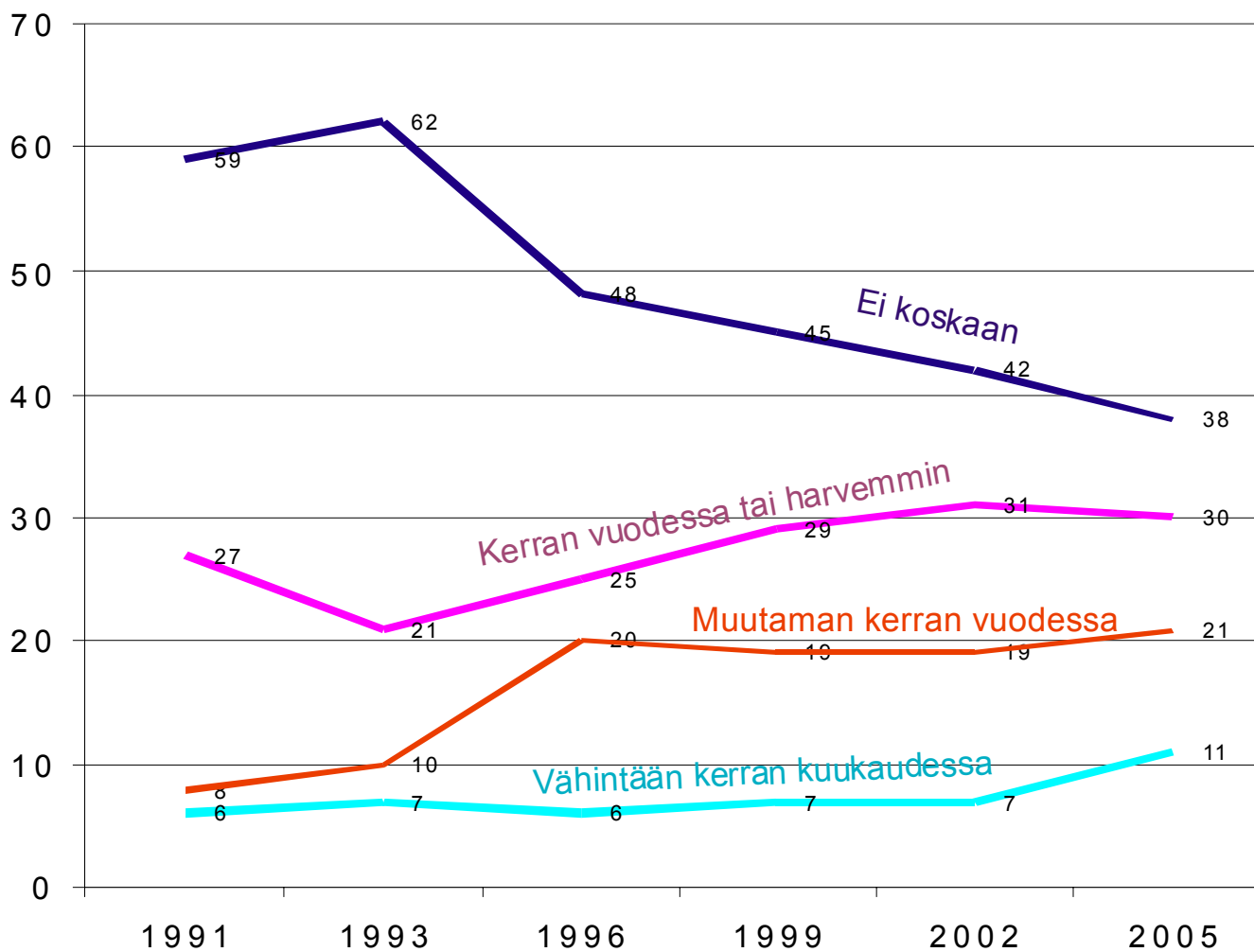

Uskonnollisuuden asteet Venäjällä vuosina 1991–2005 (%)

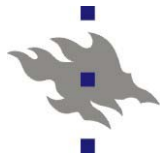

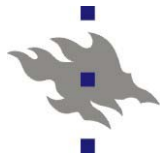
Jumalanpalvelukseen osallistuminen Venäjällä vuosina 1991–2005 (%)

Venäläisten yliopisto-opiskelijoiden usko eri ilmiöihin (N=432)

- jumalaan (65 %)
- sielun olemassaoloon (83 %)
- rangaistukseen synnistä (67 %)
- kuolemanjälkeiseen elämään (49 %)
- ihmeisiin (71 %)
- ihmeparantajiin (65 %) (15 % oli käynyt kansanparantajalla)
- tulevaisuuden ennustamiseen (71 %)
- enneuniin (87 %) (yli puolet sanoi nähneensä enneunen)
- telepatiaan (69 %)
- esineiden siirtämiseen ajatuksen voimalla (49 %)
- mahdollisuuteen olla yhteydessä kuolleen kanssa (29%) (9% sanoi olleensa yhteydessä kuolleen kanssa)
- astrologiaan (34 %)
- magneettikenttien vaikutukseen päivittäisen elämän kulkuun (59 %)
- ufoihin (57 %)
- peilin hajoamisen tuovan huonoa onnea (18 %)

Haastateltavien mielestä Jumala oli...

1. Korkein voima/henki, joka auttaa ja jakaa oikeutta (9)

”jotain on ehdottomasti ylhäällä, koska sen huomaat. Ikään kuin riippumatta olosuhteista joskus menee oikeudenmukaisesti.”

2. Kolminaisuus (4)

”kuten uskontunnuksessa”

3. Selittämätön (4)

”uskon Jumalaan, mutten siihen mitä hänestä on kirjoitettu”

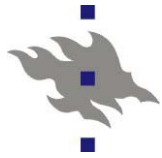
4. Kaikkien jumalien sekoitus (3)

”uskon, että kaikki jumalat, joita vain on, ovat olleet olemassa, että Allah on olemassa ja Jeesus Kristus meidän uskostamme ja Buddha.”

5. Materiaalinen maailmanvoima (2)

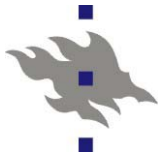
”jotkut fatalistiset yhteensattumat saavat ajattelemaan, että jotain on. Jokin globaali koordinaattori, joku voima jolla on kontrolli. Mutta en alkaisi kutsua sitä Jumalaksi”

6. Ei ole Jumalaa (3)

Uskomusmaailma laaja ja rikas

- Uskomukset ovat itse-muotoiltuja, ekklektisiä ja synkretistisiä; niissä yhdistyy piirteitä eri uskonnollisista traditioista
- Uskomukset tulkitsevat elämää, lohduttavat ja liittyvät oikeudenmukaisuuden kaipuuseen
- Neuvostoaikana pirstaleisesti säilynyt uskonnollinen perinne ja kommunismin jälkeinen uskonnollisen sosialisoinnin ja vaikutteiden kirjavuus on luonut lähes rajattoman luovuuden uskonnollisten käsitteiden suhteen

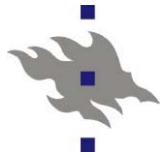

Uskontoa vai ei?

- Kyselyiden ongelma: käsitteiden kulttuurisidonnaisuus

- Kyselyssä uskonnollisiksi (konventionaalisiksi tai ei-konventionaalisiksi) määritellyillä ilmiöillä ei aina nuorille uskonnollista merkitystä:
 - kulttuuriset ilmiöt ja psyykkiset prosessit uskontoa (vs. materia)
 - universumin ominaisuuksien vaikutus ihmisen päivittäisen elämän kulkuun ja kohtaloon luonnontieteellisiä
 - enteet, merkit ja (taika)uskomukset ”muodostavat tietojärjestelmän, joka on historian saatossa akkumuloitunut ja jäänyt eloon”

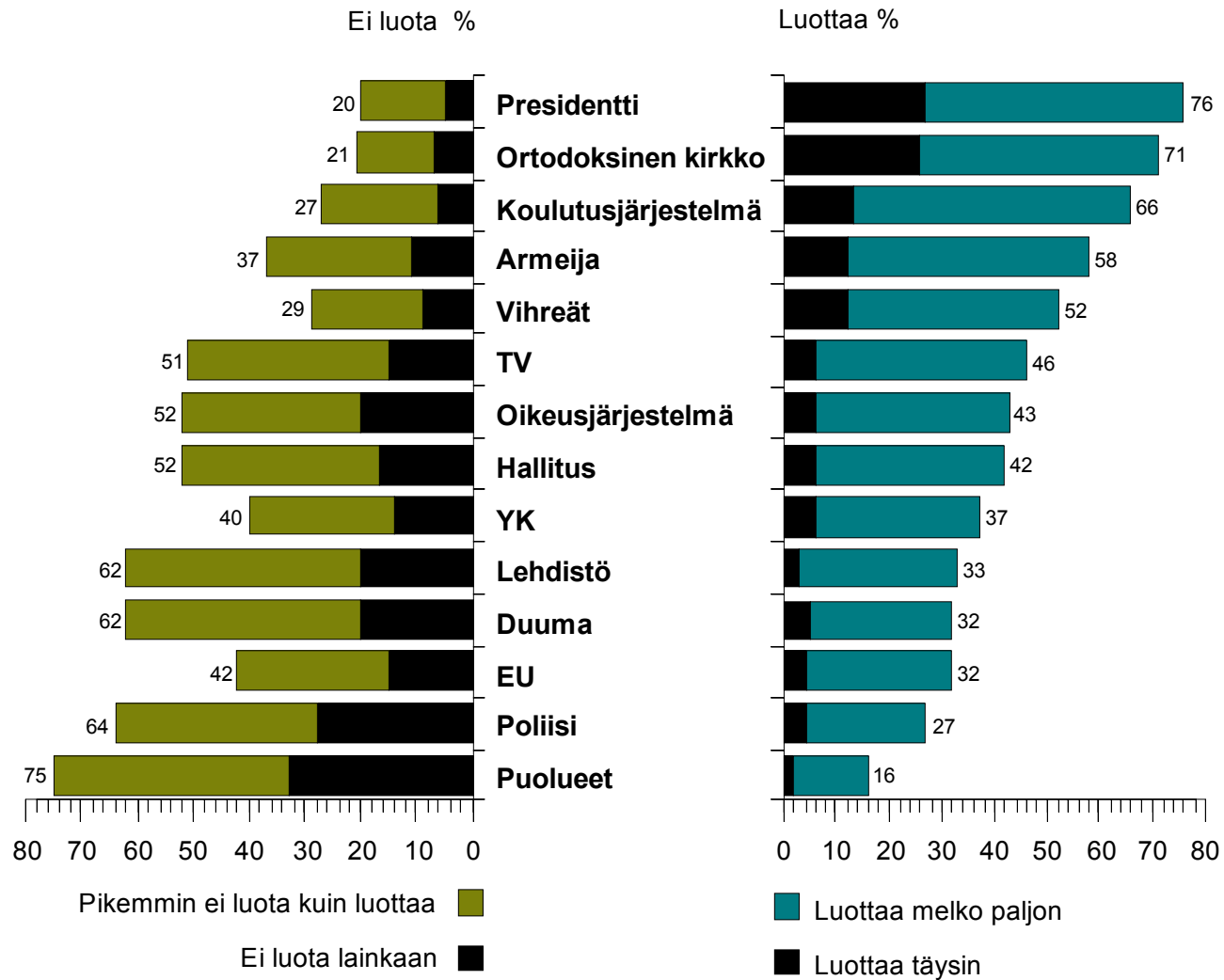
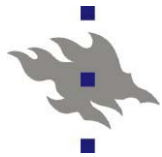
- Neuvostoyhteiskunta katkaisi tehokkaammin institutionaalisen kuin kansanomaisen uskonnollisen tradition

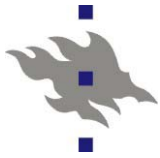

Valtakirkon asema

- Mikään muu uskonto ei ole hyötynyt uskonnollisen tilanteen vapautumisesta yhtä paljon kuin Venäjän ortodoksinen kirkko
- Kirkon ja valtion *sinfonia*
- 80 % kansasta pitää itseään ortodokseina
- Voimakas kulttien ja lahkojen vastustus
- Venäläisen perinteen puolustus ”läntistä liberalismia” vastaan

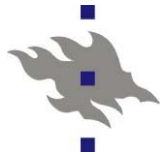
Venäläisten luottamus eri instituutioihin vuonna 2005 (%)

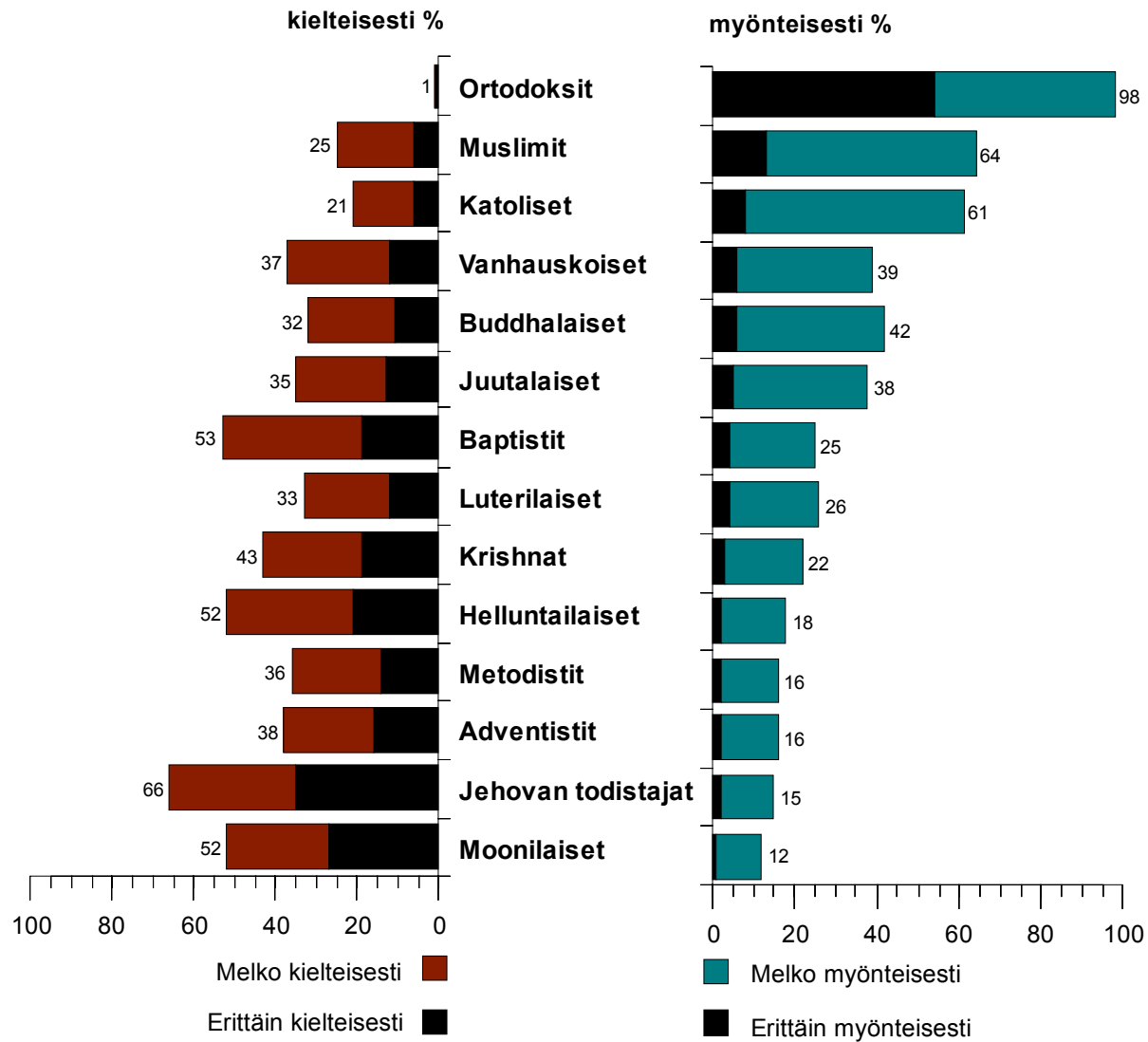
”Ortodoksisuus valtti vaaleissa”

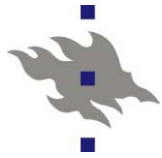
”Tiedättehän, kauan sitten on jo havaittu, että monet valtion virkamiehet näyttävät vain ulkokuoren; vain sen, että he suhtautuvat hyvin kirkkoon. He ymmärtävät, että ortodoksisuus on valtti vaaleissa. Siksi he ottavat joitain ystävällisiä askelia ortodoksista kirkkoa kohti. Heitä kutsutaan kynttilänjaloiksi, kun he ovat läsnä kirkossa ja vain pitävät tuohusta kädessään, mutta eivät osaa edes tehdä ristinmerkkiä oikein. Se on vain ulkoista, jota näytetään kameran edessä, valitettavasti, eikä se ole mukavaa, kun ortodoksista uskoa käytetään oman imagon vahvistamiseen.” (Pietarilainen 31-vuotias ortodoksipappi, haastateltu joulukuussa 2005)

Suhtautuminen eri uskontojen harjoittajiin

Venäjällä vuonna 2005 (%)

Vähemmistökirkkojen vasta-argumentaatio lahkojen vastaiseen puheeseen

- Uskonnonvapauden toteutumisen ongelmana ääriliikelakien soveltaminen uskonnollisiin yhdyskuntiin sekä anti-lahko-propaganda
- Muualta tuotuja uskontoja pidetään usein Venäjälle vieraina ja slaavilaisuutta turmelevana ilmiönä
- Uudet 1990-luvulla perustetut uuskarismaattiset kirkot vastaavat lahko-kritiikkiin spirituaalisen nationalismin vasta-argumentein
 - ”konservatiiviset protestanttiset arvot olemuksellisesti venäläisiä”, ”venäläisessä kulttuurissa aina ollut jumaletsintää”
- Kun yleinen ilmapiiri ja uskontolait erottavat ”perinteiset” ja ”uudet” uskonnot, uusienkin ryhmien on vakuutettava olevansa ilmiöltään perinteisiä ja tukeuduttava slaavilaiseen traditioon

Yhteenveto

- Niin valtakirkko kuin vähemmistökirkotkin sekä suuri määrä tämän päivän venäläisiä alakulttuureita on omaksunut nationalistisen puheen, jossa ilmaistut Venäjän kansan henkisestä luonteesta ja messiaanisesta roolista ovat yleisiä
- Kansan uskonnollisuus etäällä uskonnollisista organisaatioista: se muodostuu yksilön elämäkokemuksista, sosio-kulttuurisen ympäristön vaikutuksista ja niiden uskomusten valikoinnista, jotka saavat aikaan lohtua, järkeä ja tarkoitusta